

VZGOJA ZA EVROPSKO DEMOKRACIJO

ALOJZIJA ŽIDAN

Ljubljana, 2007

ALOJZIJA ŽIDAN
VZGOJA ZA EVROPSKO DEMOKRACIJO

Izdajatelj FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
Za založbo Hermina Krajnc

Copyright © po delih in v celoti FDV 2007, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

1. natis 100 izvodov

Recenzentka dr. Aleksandra Kanjuo Mrčela

Naslovnica Luka Kaše
Ilustracije Jana Seliškar

Prelom in tisk Marginalija

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

371.3:3

ŽIDAN, Alojzija

Vzgoja za evropsko demokracijo / Alojzija Židan. - Ljubljana :
Fakulteta za družbene vede, 2007. - (Knjižna zbirka Maklen)

ISBN 978-961-235-273-8

232774400

Očetu Andreju in mami Alojziji

KAZALO

Uvod	9
------------	---

TEORETIČNI DEL

O vlogi slovenske demokratične pluralne šole v Evropski uniji	13
Literatura	17
Slovensko družboslovje za evropsko družbo znanja in razvoja	19
O skupni evropski hiši znanja in vlogi Slovenije v njej.....	20
O novih demokratičnih učnih kulturah za izobraževanje ter vzgojo mladostnikov za evropsko demokracijo	23
Še o pomenu konstruktivistične, demokratične didaktične kulture za pedagoško delo tretjega tisočletja.....	25
Literatura	26
Konstruktivistični učitelj družboslovja v demokratični pluralni šoli.....	27
Literatura	31
O razvoju ustvarjalnosti učencev pri družboslovnih predmetnih področjih	33
O ustvarjalnosti in različnih pogledih nanjo	34
Nekateri konkretno uporabni didaktični pristopi za razvijanje ustvarjalnosti učencev pri družboslovju	36
Literatura	37
O učinkovitem razvoju učenčevih navad kot pomembni prvini za njegovo problemsko usvajanje družboslovnih vedenj.....	39
Literatura	42

PRAKTIČNI DEL

O značilnostih prikazovanih družboslovnih učnih vzorcev za vzgojo za evropsko demokracijo	47
Konkretni primer didaktične strukturacije družboslovnih učnih vsebin »nasilje«	49
Didaktična preglednica možnega poteka vsebinske obravnave kurikularnih učnih vsebin o nasilju.....	50
Literatura	53
Didaktični primer možne sodelovalne didaktizacije družboslovnih učnih vsebin »posledice konfliktov«	55
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »posledice konfliktov«.....	56
Literatura	59
Didaktični učni vzorec možne obravnave družboslovnih učnih vsebin »prazniki«	61
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »prazniki«	62
Literatura	64
Didaktizacija družboslovnega (osnovnošolskega) učnega vzorca »turizem«	65
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »turizem«.....	66
Literatura	70
Konstruktivistični družboslovni vzorec za možno obravnavo učnih vsebin »vodne učne tematike in problematike« z mladostniki	71
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »voda kot družbeni pojav«	71
Literatura	73
Še drugi konstruktivistični družboslovni učni vzorec za možno didaktizacijo učnih vsebin »Vodne učne tematike in problematike« z mladostniki.....	74
Literatura	76
Didaktični vzorec možne obravnave družboslovnih učnih vsebin »civilizacija«	77
Literatura	79
Didaktični primer možne obravnave družboslovnih učnih vsebin »socializacija«	81

Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »socializacija«.....	82
Literatura	86
Prikaz še drugega konstruktivističnega sociološkega učnega vzorca za možno didaktizacijo socializacijske tematike	87
Literatura	89
Didaktični primer možne ustvarjalne obravnave družboslovnih učnih vsebin »pomen reklam v množičnih medijih«	91
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »pomen reklam«	91
Literatura	92
Didaktični primer konkretno možne družboslovne vsebinske obravnave učne enote »potrošniška družba«	93
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »potrošniška družba«	94
Literatura	96
Didaktizacija sociološkega učnega vzorca družboslovnih učnih vsebin »revščina«	97
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »revščina«.....	99
Literatura	100
Primer možne didaktične strukturacije družboslovnih učnih vsebin »Velika verstva«	101
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »velika verstva«	102
Literatura	106
Didaktični vzorec možne izpeljave družboslovnih učnih vsebin »vere in verovanja«	107
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »vere in verovanja«	107
Literatura	109
Sodelovalna didaktizacija družboslovnega učnega vzorca »ženske v islamu«.....	111
Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »ženske v islamu«.....	111
Literatura	113
Didaktični primer možne obravnave socioloških učnih vsebin »družbena stratifikacija«	115

Prikaz možne didaktične strukturacije vzgojno-izobraževalnih vsebin »družbena stratifikacija«	116
Literatura	118
Didaktična izpeljava sociološke učne delavnice na temo »jaz med nami«	119
Prikaz možne metodične struktuiranja učne delavnice.....	120
Literatura	122
Prikaz konkretno možne didaktične strukturacije pogovornih dogodkov o družbenih odnosih z učenci v šoli v naravi.....	123
Literatura	124
Zaključna razmišljanja	125

UVOD

Z delom *Vzgoja za evropsko demokracijo* želimo prispevati k utrjevanju demokracije v slovenski družbi, ki pomembno soustvarja evropsko globalizirano družbo. Z vzgojo demokratičnih vrednot lahko spodbudimo aktivno delovanje zoper pojave, kot so revščina, nezaposlenost, velike razlike med revnimi in bogatimi, številne kršitve človekovih pravic, kriminal, droge, terorizem, nespoštovanje pravic marginaliziranih družbenih skupin (otrok, beguncev, invalidov, Romov) idr.

Pri utrjevanju demokracije med mladimi je prav šola tisti pomembni družbeni mikrosistem, v katerem ti preživijo večji del svojega življenja. Šola je pomembna institucija tudi zato, ker s svojimi socializacijskimi nalogami lahko vidno prispeva k utrjevanju demokratičnih ravnanskih vzorcev. Povedano bolj določno: v naši pluralni šoli je še zlasti pomemben standard družboslovnih znanj (tako v prenovljeni osnovni šoli kot v srednji šoli). Ta lahko mlade navaja k premišljanju o demokraciji, ti pa k uresničevanju v življenju šole in tudi zunaj nje.

Konkretizirajmo tematiko, ki jo bomo v nadaljevanju podrobneje obravnavali. Najprej namenimo nekaj razmišljanj šoli. Ta dobiva z našo vključitvijo v Evropsko unijo (v nadaljevanju EU) zahtevnejše in odgovornejše naloge. Integracijski procesi evropeizacije in globalizacije na sploh spreminjajo podobo naše šole, njene vsebine, cilje, učne vzorce, delovno kulturo in didaktične prijeme.

V delu bomo spregovorili o konstruktivizmu. V šolo morajo pri pedagoškem delu družboslovja vse bolj prodreti konstruktivistični didaktični prijemi. Proces informatizacije namreč močno spreminjajo tudi didaktizacijo kompleksnega pedagoškega procesa družboslovja. Konstruktivistična implementacija družboslovnih kurikularnih učnih vsebin je lahko za mlade zanimiva, smiselna, življenjska. Družboslovne kurikularne učne vsebine morajo mladi razumeti in jih tudi sami osebno osmisлити. Zato se bomo v nadaljevanju podrobneje posvetili konstruktivističnim, participatornim (sodelovalnim) delovnim strategijam.

Kot smo že nakazali, bosta raznorodna tematika in problematika obravnavani tako na teoretični kot praktični ravni. Obe ravni sta medsebojno povezani in tvorita komplementarno celoto, tako pomembno za poučevanje družboslovja.

Tudi učitelji družboslovja morajo v današnjem času razvijati številne

kompetence, saj to od njih zahteva vse kompleksnejše in odgovornejše pedagoško delo. In čim bolj bo učitelj krepil delovno kulturo učencev, tem bolj bo prispeval k svoji osebni demokratični drži ter k demokratični drži svojih mladostnikov.

Pri obravnavi posamezne tematike in problematike bomo uporabljali številne metodološke delovne pristope, in sicer: analizo pedagoških in didaktičnih besedil (tako naših kot tujih), didaktične študije primerov, akcijsko in eksperimentalno učenje družboslovja, vnašanje pomembnejših teoretičnih spoznanj v didaktično matrico konkretnega kompleksnega pedagoškega dela družboslovja idr. Pri zasnovi tega dela bomo uporabili tako analitično kot tudi inovativno metodo.

Oblike tematike in problematike o vzgoji za evropsko demokracijo so zelo številne in kompleksne. V pričujočem delu se bomo osredotočili na obravnavo in osvetljevanje le nekaterih, čeprav vse zahtevajo nenehno teoretsko, znanstveno osvetljevanje in praktično, eksperimentalno preučevanje. Zaradi svoje problemske odprtosti prinašajo številne nove teoretične premisleke in praktične izzive, pri znanstvenem preučevanju pa zahtevajo multidisciplinarni pristop.

Sklep

Vodilno sporočilo pričujočega dela je, da vzgoja demokracije v naši šoli odločilno prispeva k demokraciji evropske in sploh globalizirane družbe. V dinamičnem tretjem tisočletju mora demokracija zaživetiti kot strateško pomembna družbena vrednota, kot vrednota kultiviranih in ustvarjalnih civilizacij.

Tako osnovnošolskim kot tudi srednješolskim učiteljem družboslovja so v tem delu ponujeni številni učni vzorci. Pri tem velja opozoriti, da učnih vzorcev nismo ločeno razvrščali na osnovnošolske in na srednješolske. Izhajali smo namreč iz predpostavke, da lahko tudi srednješolski učitelji dobijo iz osnovnošolskih učnih vzorcev zanimive ideje za svoje pedagoško delo in obratno - tudi osnovnošolski učitelji črpajo znanje za svoje delo iz srednješolskih primerov.

TEORETIČNI DEL

O VLOGI SLOVENSKE DEMOKRATIČNE PLURALNE ŠOLE V EVROPSKI UNIJI

Vloga slovenske demokratične pluralne šole kot izjemno pomembne socializacijske institucije je v Evropski uniji (EU) zelo zahtevna, učiteljem oziroma učiteljem družboslovja pa je namenjena posebna učno-vzgojna naloga, ki jo uresničujejo s t. i. »mehko« ali »trdo« demokratično edukacijo. Trda vzgoja (edukacija) predvideva pri nespoštovanju postavljenih pravil določene kazni. Mehka vzgoja nalaga učiteljem družboslovja, da učence vzgajajo že s svojo osebnostjo, s svojimi delovnimi vrednotami, z izpolnjevanjem nalog, z visokim profesionalizmom idr. Edukacija, tudi demokratična, vselej postavlja določene kriterije; vedno je vključena v določeni družbeni, zgodovinski in kulturni kontekst, kar velja tudi za evropsko demokracijo, za katero so značilni integracijski družbeni procesi. Tovrstna vzgoja je v tretjem tisočletju pred velikimi družbenimi izzivi. Evropski integracijski družbeni kontekst postaja vse bolj zapleten, kompleksen, pogosto tudi izrazito nepredvidljiv.

Slovenija se intenzivno vključuje v evropske in sploh svetovne integracijske družbene tokove. Zato mora tudi slovenska demokratična šola intenzivno razgraditi tradicionalne, nedemokratične vzorce preteklega delovanja. Uččega se mladostnika mora pripraviti na dejavno implementacijo družboslovnih znanj, na aktivno, konstruktivistično implementacijo kurikularnih socialnih vsebin, na prožno reagiranje in delovanje, na stalno srečevanje s spremembami, na njihovo kakovostno obvladovanje in na razumevanje pomena družboslovnega izobraževanja kot velike življenjske vrednote, saj ta krepi tudi kvaliteto njegovega življenja. Družboslovno izobraževanje je namreč vseživljenjski proces, je način posameznikovega bivanja. Slovenska demokratična pluralna šola mora posameznika poučiti o pomenu in multidisciplinarnosti družboslovnih vedenj.

Vsaka vzgojno-izobraževalna ustanova ima svoje poslanstvo, vizijo, smotre, vrednote, organizacijo, kulturo. Poznano nam je, da je že Peter Drücker sodil, da je poslanstvo izobraževalne ustanove prav v tem, da dela družbo drugačno. Če prevedemo Drückerjeve misli, potem lahko rečemo, da je poslanstvo slovenske šole v EU, da dela slovensko družbo v EU drugačno, pomaga mladostnikom razumevati velik pomen našega izvirnega, specifično kulturnega izročila ter ob tem spoštovati splošno kulturne civilizacijske vrednote Evrope.

Slovenska demokratična pluralna šola, delujoča v Evropski skupnosti, naj bi razvijala prijazen odnos človeka do drugega (še posebej drugačnega) in prispevala k vrednostno bogatejšemu človeštvu.

Pri tem se je treba zavedati, da si otroci iz delavskih družin predstavljajo in doživljajo svet drugače kot otroci bolj izobraženih staršev. Politologi govorijo o tem, da danes v svetu tretji val demokratizacije sicer meri na procese razširjanja demokracije, vendar globalna demokratizacija sama po sebi tudi ne zagotavlja njenega poglobljanja. Zato mora tudi šola (slovenska, evropska) mlade vzgajati za demokracijo, kajti le vzgoja za demokracijo lahko v družbi krepi demokracijo.

David Held govori o moralnem propadu v sodobnem globalnem svetu. Po eni strani se v tem svetu globalizira revščina, po drugi pa kapital. V takih razmerah delujeta tudi slovenska in evropska šola. Ob tem se moramo zavedati mnogih pomembnih dejstev, in sicer: globalna demokracija je šele v nastajanju, demokracija je ujetnica različnih interesov, globalna demokracija je (bo) velika civilizacijska pridobitev človeštva tretjega tisočletja, zato je treba veliko naporov vložiti v izgradnjo demokratične skupnosti, ki jo veže neka skupna identiteta.

Politologi pri tem opozarjajo na pomen naslednjih dejstev: danes še ne obstaja »enotno« evropsko ljudstvo, ki bi verjelo v skupno pripadnost. Tako evropsko ljudstvo se ne bo rodilo čez noč. In tudi ustava Evropske unije ne nastane čez noč. Aktualno je tudi naslednje vprašanje: Ali je globalna demokracija sploh zaželeno? Mednarodni red namreč vzpostavljajo po navadi najmočnejše države.

Slovenska demokratična pluralna šola v EU mora mladostnika še posebej pri njegovem spoznavanju z učno-kurikularnimi družboslovnimi vsebinami naučiti, da se zna soočiti s hitrimi spremembami na vseh področjih družbenega življenja in tudi z novimi socialnimi odnosi. Te določajo politični pritiski, konkurenca, tržno gospodarstvo idr., kar narekuje kakovostno oziroma profesionalno delo.

Danes je aktualno govoriti o tem, da se izobraževalne ustanove oblikujejo kot učeče se organizacije. V to jih silijo konkurenčna ostrina, izboljševanje njihove šolske kulture, nova znanja idr. Tudi slovenske demokratične šole, delujoče v EU, morajo postajati nenehno učeče se institucije, zaposleni v njih, to še posebej velja tudi za učitelje družboslovja, pa učeči se posamezniki, ki dejavno iščejo nova znanja.

Slovenska demokratična šola naj uči in nauči mladostnika upravljanja s časom. Ta je pomembna kategorija kapitalne družbe. V tem kontekstu še opozorimo na aktualne ugotovitve ameriških raziskav, ki med najpomembnejše lastnosti uspešnih vzgojno-izobraževalnih ustanov (in slovenska demokratična

šola, delujoča v EU, naj bi takšna postala) uvrščajo naslednje:

- To so institucije z zelo jasnimi in velikimi pričakovanji.
- To so institucije, ki znajo strateško razmišljati.
- To so institucije, ki pri svojem delu negujejo »odličnost« in »celovito kakovost«.
- To so institucije, ki s svojim uresničevanjem novih paradigem prispevajo h graditvi bolj prijaznega družbenega sveta.
- To so institucije, ki so odprte za uporabo projektnega učnega dela, timskega in prostovoljnega dela.
- To so institucije, ki sprejemajo nove izobraževalne paradigme in ob tem poudarjajo, da je treba na vzgojno-izobraževalnem področju spoštovati tudi drugačnost, različnost interesov ter potrebe izobraževancev.
- To so tudi institucije, ki sprejemajo kulturo dialoga, reciprocitete, torej institucije, ki izobražujejo svoje udeležence za zadovoljevanje novih potreb v tretjem tisočletju.

Slovenska šola, delujoča v EU, naj usposablja svoje učence za nenehno doseganje napredka ter kakovosti. Moderne, demokratične, odprte družbe so namreč tudi družbe, v katerih prevladuje tekmovalni duh, ki zahteva doseganje vse hitrejših ter zahtevnejših korakov. Tekmovanje postaja resničnost današnjega izobraževanja.

V tem kontekstu se danes poudarja, da je za materialni razvoj treba uresničevati dosežke naravoslovnih znanosti in tehnologij, za razvoj kakovostnih družbenih odnosov pa dosežke družboslovnih ter humanističnih znanosti.

Tako kot je danes na ekonomskem področju posameznik središče pozornosti, naj bo tudi v slovenski pluralni demokratični šoli posameznik merilo izobraževanja pri vseh pedagoških dogajanjih, tako strokovno vsebinskih kot tudi didaktičnih. Ali recimo drugače: vselej je pomembna kakovost vsebinske komunikacije (znanja) kot tudi sama kakovost didaktičnega procesa. Pri vseh aktivnostih v šoli (tudi v šoli v naravi) je treba učenca navajati na dvojce:

- **transfer znanja** (pridobljenega tudi v šoli v naravi) in
- **razvijanje sposobnosti za transfer znanja v različne situacije.**

Danes se upravičeno opozarja na pomembno dejstvo: moderno mišljenje zahteva povsem drugačno izobraževanje. Dodajmo: moderno izobraževanje, tudi če poteka v šoli v naravi, zahteva informacijsko izobraževanje. Če je v preteklosti industrijska oblika dela zahtevala industriji prilagojene izobraževalne prakse, postavlja današnja informacijska delovna oblika zahtevo po informa-